

Wstęp

„Z jednej strony miecz, z drugiej krzyż trzyma niemniej dzielną, jak pobożną dłonią: mieczem walczył, pod tym znakiem zwyciężył, pod tym znakiem żył bezpieczny, niezwyknięty, szczęśliwy” głosi tablica wschodnia na kolumnie Zygmunta III Wazy w odniesieniu do atrybutów dzierzonych przez monarchę – krzyża i karabeli. Tytułowe atrybuty w swej symbolice nawiązują do pobożności i oddania wierze katolickiej, jak również – męstwa, odwagi i sprawiedliwości. Mogą być symboliczne także w kontekście postrzegania przez Stolicę Apostolską polityki zagranicznej pierwszego przedstawiciela polskich Wazów. Ponadto sama kolumna może być symbolem wzajemnych relacji na linii Warszawa–Rzym, a dokładniej ich drastycznego pogorszenia się w latach 40. XVII wieku, którego apogeum było zmuszenie nuncjusza Mario Filonardiego do wyjazdu z Polski¹.

Celem niniejszej pracy jest udzielenie możliwie wyczerpującej odpowiedzi na pytanie: Jak papieństwo w pierwszej fazie pontyfikatu Urbana VIII, a więc w latach 1623–1635, oceniało politykę zagraniczną Rzeczypospolitej Obojga Narodów i w jakim stopniu starało się na nią wpływać? W pracy przeanalizowano główne kierunki polskiej polityki w omawianym czasie i stosunek papieństwa do nich. Analizie poddane zostało stanowisko Kurii rzymskiej względem relacji Rzeczypospolitej z sąsiadami, w tym z Turcją, Moskwą i ze Szwecją. Zbadano stanowisko papieństwa wobec kwestii związanych z ewentualnym udziałem Polski w wojnie trzydziestoletniej oraz wobec militarnych planów wazowsko-habsburskich. Przedstawiono również stosunek Rzymu względem zagadnień wpisujących się w nurt polityki wewnętrznej, aczkolwiek określających miejsce państwa polsko-litewskiego w ówczesnej Europie – kwestii elekcji z 1632 roku oraz planów małżeńskich Władysława IV. Wymienione kwestie były przedmiotem wzajemnych kontaktów dyplomatycznych, przybierających zazwyczaj

1 Kolumna Zygmunta stała się symbolem sporu między królem a nuncjuszem, zob. A.S. RADZIWIŁŁ: *Pamiętnik o dziejach w Polsce*. Oprac. A. PRZYBOŚ i R. ŹELEWSKI, t. II. Warszawa 1980, s. 364–365. Jego rzeczywiste powody wyjaśniła T. CHYNCZEWSKA-HENNEL, zob. *Spór nie o kolumnę Zygmunta III Wazy*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 46 (2002), s. 125–140; EADEM: *Nuncjusz i król. Nuncjatura Maria Filonardiego w Rzeczypospolitej 1636–1643*. Warszawa 2006, s. 83–110.

formę wymiany korespondencji między nuncjuszami rezydującymi w Polsce i na innych dworach europejskich a Sekretariatem Stanu Stolicy Apostolskiej. Stanowisko Kurii rzymskiej względem wymienionych zagadnień zostało odtworzone poprzez ukazanie zadań powierzonych nuncjuszom papieskim.

Przyjęte w pracy ramy chronologiczne obejmują lata 1623–1635. Datę początkową wyznacza konklawe zwołane po śmierci Grzegorza XV, w wyniku którego Maffeo Barberini jako Urban VIII został obrany głową Kościoła katolickiego. Cezurę końcową stanowi rok 1635, obfitujący w wydarzenia niezwykle istotne dla historii Europy i Rzeczypospolitej. Wybuch wojny francusko-hiszpańskiej, zawarcie pokoju w Pradze, wycofanie się Saksonii i Brandenburgii z wojny, jak również podpisanie polsko-szwedzkiego rozejmu w Sztumdorfie oraz sygnalizowanie przez Władysława IV Wazę możliwości związania się z obozem antyhabsburskim skłoniły Urbana VIII do intensywniejszego zaangażowania się w sytuację na zachodzie Europy i jednocześnie doprowadziły do marginalizacji roli Rzeczypospolitej w planach papieskich². W rezultacie nastąpiło ochłodzenie w polsko-papieskich relacjach, czego konsekwencją było zerwanie stosunków między obydwoma państwami w 1643 roku. Mimo przyjętych cezur, chcąc ukazać całość pewnych procesów historycznych, w pracy można znaleźć odniesienia do wydarzeń wcześniejszych lub późniejszych.

Niniejsza praca wpisuje się w coraz popularniejszy w polskiej historiografii nurt postrzegania dziejów Rzeczypospolitej na podstawie poloników, w tym szczególnym przypadku – korespondencji nuncjuszy papieskich. System nuncjatur – stałych przedstawicielstw Stolicy Apostolskiej na katolickich dworach – stał się jedną z najnowocześniejszych formacji dyplomatycznych czasów nowożytnych obok ambasad weneckich. Ich innowacyjność polegała na stałej rezydencji oraz regularnym przesyłaniu informacji i raportów. Cotygodniowe relacje wysłanników papieskich, w których poza sprawami kościelnymi przedstawiali oni aktualne wydarzenia, zachodzące w danych państwach, odślaniają nieznane dotąd karty z historii. Polskie prace historyczne oparte na korespondencji papieskiej mają bogatą tradycję³. Od lat 90. XX wieku można zauważyć coraz wyraźniejsze zainteresowanie źródłami watykańskimi. Wraz z kolejnymi tomami serii *Acta Nuntiaturae Polonae*⁴, których

2 T. CHYNCZEWSKA-HENNEL, *Nuncjusz i król...*, s. 280.

3 Więcej o historii polskich badań nad nuncjaturą apostolską, zob. EADEM: *Archiwalia rzymskie – stan badań i perspektywy*. W: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. II. Red. W. WALCZAK, K. ŁOPATECKI. Białystok 2010, s. 159–165; J. WYROZUMSKI: *Historia publikacji Akt Nuncjatury Apostolskiej w Polsce*. W: *Nuncjatura apostolska w Rzeczypospolitej – stan badań i perspektywy*. Red. T. CHYNCZEWSKA-HENNEL, K. WISZOWATA-WALCZAK. Białystok 2012, s. 49–57; W. TYGIELSKI: *Nuncjatura apostolska w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku*. „Przegląd Powszechny”, 6/838/91, s. 339–418; IDEM: *L'avventura storiografica polacca della nunziatura*. „Atti dell'Accademia Polacca”, vol. IV (2014–2015), s. 159–169; IDEM: *Dyplomaci papiescy w służbie historii sztuki [?]*. W: *Polska i Europa w dobie nowożytnej. Prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*. Red. T. BERNATOWICZ i in. Warszawa 2016, s. 105.

4 Pierwszy tom serii został wydany w 1990 r. przez H.D. Wojtystkę. Autor zawarł w nim instrukcję wydawniczą i wykazy bazy źródłowej, odnoszące się do kolejnych nuncjatur, zob. *Acta Nuntiaturae*

wydawanie było możliwe dzięki wsparciu prof. Karoliny Lanckorońskiej⁵, pojawiły się monografie poświęcone konkretnym nuncjuszom oraz liczne artykuły na temat nuncjatury apostolskiej w Polsce. Organizowane są również konferencje naukowe poświęcone tym zagadnieniom, które każdorazowo ukazują, jak wielkie możliwości odkrywcze w procesie poznawania historii niesie ze sobą analiza korespondencji wytworzonej przez papieską służbę dyplomatyczną⁶.

W pracy przeanalizowano korespondencję pięciu nuncjuszy apostolskich rezydujących w Rzeczypospolitej: Cosmasa de Torresa⁷, Giovanniego Battisty Lancellottiego⁸, Antonio Santa Croce⁹, Onorato Viscontiego¹⁰ oraz Mario Filonardiego¹¹. W gronie wykonawców polityki papieskiej we wskazanym okresie należy wymienić również czterech nuncjuszy pełniących swą służbę w Wiedniu (Carlo Carafa¹², Giovanni Bat-

---

Polonae [dalej – ANP], t. I, *De fontibus eorumque investigatione et editionibus. Instructio ad editionem. Nuntiorum series chronologica*. Ed. H.D. WOJTYSKA. Romae 1990.

5 J. WYROZUMSKI: *Karoliny Lanckorońskiej wkład do badań nad historią Polski*. „Prace Komisji Historii Nauki PAU”, tom VI (2004), s. 67–79.

6 Owozem konferencji, jakie odbyły się w 2010 r. w Białymstoku oraz w 2014 r. w Lublinie są prace: *Nuncjatura apostolska w Rzeczypospolitej...; Dyplomacja papieska wobec Rzeczypospolitej*. Red. W. WALCZAK. Białystok 2016.

7 Więcej o de Torresie, zob. P. MESSINA: *De Torres Cosimo*. W: *Dizionario Biografico degli Italiani* [dalej – DBI], vol. 39 (1991); J. PIETRZAK: *Nuncjusz Cosmas de Torres w Polsce (1621–1622)*. „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, t. 30/2 (1975), s. 243–253; H. LITWIN: *Chwała Północy. Rzeczypospolita w europejskiej polityce Stolicy Apostolskiej w pierwszej połowie XVII wieku (1599–1648)*. Lublin 2013, s. 165–169.

8 Więcej o Lancellottim zob. L. RONCHI DE MICHELIS: *Lancellotti Giovanni Battista*. W: DBI, vol. 63 (2004); *De Ioanne Baptista Lancellotti tricesimo primo nuntio apostolico apud Polonos*. W: ANP, t. XXII, *Ioannes Baptista Lancellotti (1622–1627)*, vol. 1 (22 XI 1622 – 31 XII 1623). Ed. T. FITYCH. Cracoviae 2001, s. V–L; IDEM: *Struktura i funkcjonowanie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego 1622–1627*. Opole 2005, s. 53–78; IDEM: *Personel i organizacja nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego 31-szego posła apostolskiego w Polsce (1622–1627)*. „Secularum Christianum” 8 (2001) nr 1, s. 41–80; H. LITWIN: *Chwała Północy...*, s. 224–227.

9 Więcej o Santa Croce, zob. *De Antonio Santa Croce nuntio eiusque sociis*. W: ANP, t. XXIII, *Antonius Santa Croce (1627–1630)*, vol. 1: (1 III 1627 – 29 VII 1628). Ed. H. LITWIN. Romae 1996, s. V–XIX; IDEM: *Chwała północy...*, s. 236–239.

10 Więcej o Viscontim, zob. *De nuntiatura Honorati Visconti eiusque adiutoribus*. W: ANP, t. XXIV, *Honoratus Visconti (1630–1636)*, vol. 1: (20.IV.1630 – 26.VII.1631). Ed. A. BILIŃSKI. Romae 1992, s. V–XXX; Z. SUŁOWSKA: *Działalność nuncjusza Viscontiego w Polsce*. „Roczniki Humanistyczne KUL”, t. 9/4 (1960), s. 31–99; T. CHYNCZEWSKA-HENNEL: *Nuncjusz i król...*, s. 72–82; H. LITWIN: *Chwała północy...*, s. 250–254.

11 Więcej o Filonardim, zob. R. BECKER: *Filonardi Mario*. W: DBI, vol. 47 (1997); *De Mario Filonardi nuntio*. W: ANP, t. XXV, *Marius Filonardi (1635–1643)*, vol. 1 (12 II 1635 – 29 X 1636). Ed. T. CHYNCZEWSKA-HENNEL. Cracoviae, 2003 s. VII–XX; EADEM: *Nuncjusz i król...*, s. 11–22; EADEM: *Mario Filonardi – nuncjusz Stolicy Apostolskiej w Rzeczypospolitej w latach 1636–1643. Rys biograficzny*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 43 (1991), s. 151–162; H. LITWIN: *Chwała Północy...*, s. 260–264.

12 Więcej o C. Carafie, zob. G. LUTZ: *Carafa (Caraffa) Carlo*. W: DBI, vol. 19 (1976); G. BRAUN: *Kaiserhof, Kaiser und Reich in der Relazione des Nuntius Carlo Carafa (1628)*. W: *Kaiserhof – Papstthof (16.-18. Jahrhundert)*. Red. R. BÖSEL, G. KLINGENSTEIN, A. KOLLER. Wien 2006, s. 77–79; D. SQUICCIARINI: *Nunzi apostolici a Vienna*. Città del Vaticano 1998, s. 113–116.

tista Pallotto¹³, Ciriaco Rocci¹⁴, Malatesta Baglioni¹⁵), tyluż rezydujących w Paryżu (Bernardino Spada¹⁶, Gianfrancesco Guidi di Bagno¹⁷, Alessandro Bichi¹⁸, Giorgio Bolognetti¹⁹), pięciu w Madrycie (Innocenzo Massimo²⁰, Giulio Cesare Sachetti²¹, Giovanni Battista Pamphili²², Cesare Monti²³, Lorenzo Campeggi²⁴), dwóch w Brukseli (wspomniany już Gianfrancesco Guidi di Bagno, Fabio de Lagonissa²⁵) oraz dwóch w Kolonii (Pietro Montoro²⁶, Pier Luigi Carafa²⁷)²⁸.

Dla tematu poniższej pracy szczególne znaczenie mają archiwalia zgromadzone w Archivio Segreto Vaticano w dziale Nunziatura di Polonia. Są to woluminy o numerach 38–48²⁹ zawierające korespondencję nuncjuszy papieskich rezydujących w Pol-

13 Więcej o Pallotto, zob. A. D'AMICO: *Pallotta Giovanni Battista*. W: DBI, vol. 80 (2014); D. SQUICCIARINI: *Nunzi apostolici...*, s. 117–119.

14 Więcej o Roccim, zob. S. GIORDANO: *Rocci Ciriaco*. W: DBI, vol. 83 (2017); D. SQUICCIARINI: *Nunzi apostolici...*, s. 120–121.

15 Więcej o Baglionim, zob. A. MEROLA: *Baglioni Malatesta*. W: DBI, vol. 5 (1963); D. SQUICCIARINI: *Nunzi apostolici...*, s. 122–123.

16 A. KARSTEN: *Kardinal Bernardino Spada: eine Karriere im barocken Rom*. Göttingen 2001.

17 Więcej o Guidi di Bagno, zob. R. BECKER: *Guidi di Bagno Giovanni Francesco*. W: DBI, vol. 61 (2004); G. LUTZ: *Kardinal Giovanni Francesco Guidi di Bagno*. Tübingen 1971.

18 Więcej o Bichim, zob. G. DE CARO: *Bichi Alessandro*. W: DBI, vol. 10 (1968).

19 Więcej o Bolognettim, zob. IDEM: *Bolognetti Giorgio*. W: DBI, vol. 11 (1969).

20 Więcej o Massimo, zob. S. TABACCHI: *Massimo Innocenzo*. W: DBI, vol. 72 (2008); A.M. NAVAS GUTIÉRREZ: *Los nuncios en España durante el pontificado de Gregorio XV*, „Archivo teológico Granadino”, vol. 50 (1987), s. 357–403.

21 Więcej na temat nuncjatury G.C. Sachettiego, zob. I. FOSI: *All'ombra dei Barberini. Fedeltà e servizio nella Roma barocca*. Roma 1997.

22 Więcej o Pamphili, późniejszym papieżu Innocentym X, zob. L. VON PASTOR: *Storia dei Papi. Dalla fine del medioevo*, vol. XIV, *Storia dei Papi nel periodo dell'Assoluttismo dell'elezione di Innocenzo X sino alla morte di Innocenzo XII (1644–1700)*. Roma 1943; H. LITWIN: *Chwała Północy...*, s. 265–275.

23 Więcej o Montim, zob. M.C. GIANNINI: *Monti Cesare*. W: DBI, vol. 76 (2012); L. BESOZZI: *Il cardinale arcivescovo Cesare Monti giureconsulto collegiato e patrizio milanese (1594–1650)*. „Archivio Storico Lombardo”, n. 120 (1994), s. 39–163.

24 Więcej o Campeggim, zob. G. DE CARO: *Campeggi Lorenzo*. W: DBI, vol. 17 (1974).

25 Więcej o Lagonissie, zob. R. TEODORI: *Lagonissa Fabio*. W: DBI, vol. 63 (2004).

26 Więcej o Montoro, zob. F. CRUCITTI: *Montoro Piero Francesco*. W: DBI, vol. 76 (2012).

27 Więcej o P.L. Carafie, zob. M. RAFFAELI CAMMAROTA: *Carafa, Pier Luigi*. W: DBI, vol. 19 (1976).

28 Wykaz nuncjuszy urzędujących na najważniejszych dworach Europy w latach 1623–1635 zamieszczony został na końcu pracy.

29 Vol. 38 zawiera listy Lancellottiego od 2 stycznia do 27 grudnia 1625 r.; vol. 39 – listy Lancellottiego od 14 stycznia do 31 grudnia 1626 r.; vol. 40 – listy Lancellottiego i Santa Croce od 20 stycznia 1626 r. do 7 maja 1630 r.; vol. 41 – listy Lancellottiego i Santa Croce od 6 stycznia do 24 grudnia 1627 r.; vol. 42 – listy Santa Croce od 6 stycznia do 29 grudnia 1629 r.; vol. 42a – listy Santa Croce i Viscontiego od 1 stycznia 1630 r. do 27 grudnia 1631 r.; vol. 43 – listy Viscontiego od 3 stycznia do 31 grudnia 1632 r.; vol. 44 – cyfry z Polski i z Rzymu od 19 października 1630 r. do 31 lipca 1632 r.; vol. 45 – cyfry z Polski i z Rzymu od 23 czerwca do 31 grudnia 1632 r.; vol. 46 – cyfry z Polski i z Rzymu od 1 stycznia do 17 grudnia 1633 r.; vol. 47 – listy Viscontiego i Filonardiego od 7 stycznia 1634 r. do 15 października 1639 r.; vol. 48 – korespondencję Viscontiego z Barberinim od 16 października 1634 r. do 19 kwietnia 1636 r.

sce w latach 1625–1635, jak również woluminy o numerach: 174a, 175, 177³⁰, w których zawarte zostały listy z Sekretariatu Stanu do wymienionych nuncjuszy. Ta część korespondencji, mimo że mniej obszerna, ma istotne znaczenie, bowiem stanowi zbiór wskazań dotyczących postępowania nuncjusza w sprawach bieżących i można ją traktować jako fundamentalne źródło informacji o głównych kierunkach polityki Rzymu względem Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Kwerenda przeprowadzona w Archiwum Watykańskim pozwoliła odnaleźć wiele wzmianek dotyczących Polski w relacjach nuncjuszy rezydujących na dworach w Wiedniu, Paryżu i Madrycie. Tym samym dla tematu niniejszej pracy istotne znaczenie mają również archiwalia zgromadzone w działach: *Nunziatura di Germania*³¹, *Nunziatura di Francia*³² oraz *Nunziatura di Spagna*³³. Wiele do tematu wnoszą rękopisy znajdujące się w Biblioteca Apostolica Vaticana w dziale *Barberiniani Latini*³⁴. Liczba dokumentów zgromadzonych zarówno w ASV, jak i BAV dotyczących polityki zagranicznej prowadzonej przez Rzeczypospolitą w latach 1623–1635 może świadczyć o dużej intensywności wzajemnych kontaktów oraz wskazuje na wysoki poziom zaangażowania Stolicy Apostolskiej w sprawy polskie. Kopie korespondencji papieskiej z ASV i BAV przechowywane są w postaci mikrofilmów w Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych w Warszawie, natomiast rejestry, powstałe w wyniku ekspedycji naukowych do Rzymu podejmowanych przez galicyjskich historyków od końca XIX wieku, znajdują się w Dziale Zbiorów Specjalnych Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie w tzw. „Tekach rzymskich”. Część korespondencji papieskiej z okresu wskazanego w tytule pracy została wydana w serii *Acta Nuntiaturae Polonae* przez ks. Tadeusza Fitycha, Henryka Litwina, Wojciecha Bilińskiego oraz Teresę Chynczewską-Hennel³⁵. Na uwagę zasługuje również korespondencja nuncjuszy wiedeńskich i kolońskich wydana w serii *Nuntiaturberichte aus Deutschland* przez Hansa Kiewninga, Rotrauda Beckera, Maxa Niemeyera, Klause Jaitnera i Josepha Wijnhovena³⁶, a także korespon-

30 Vol. 174a zawiera listy F. Barberiniego od 14 października 1623 r. do 27 grudnia 1631 r.; vol. 175 – listy Barberiniego od 3 stycznia 1632 r. do 12 lipca 1637 r.; vol. 177 – cyfry z Polski i z Rzymu od 7 stycznia do 28 października 1634 r.

31 Wzmianki o Rzeczypospolitej znajdują się w woluminach o nr: 26a, 115, 117–131.

32 Wzmianki o Rzeczypospolitej znajdują się w woluminach o nr: 63–65, 67–69, 71, 73, 74a, 77, 78, 80–83.

33 Wzmianki o Rzeczypospolitej znajdują się w woluminach o nr: 61–63, 65, 66, 72, 74, 76.

34 Vol. 6583 zawiera listy Lancellottiego od 1 stycznia 1623 r. do 18 kwietnia 1625 r.; vol. 6584 – listy Santa Croce od 23 kwietnia 1627 r. do 9 lutego 1630 r.; vol. 6585 – listy Viscontiego od 23 sierpnia 1630 r. do 29 grudnia 1633 r.; vol. 6586 – listy Viscontiego od 7 stycznia 1634 r. do 4 kwietnia 1636 r.; vol. 6587 – korespondencję Viscontiego z F. Barberinim od 19 października 1630 r. do 31 lipca 1632 r.

35 ANP, t. XXII/1; ANP, t. XXIII/1; ANP, t. XXIV/1; ANP, T. XXV/1.

36 *Nuntiaturberichte aus Deutschland* [dalej – NAD] nebst ergänzenden Aktenstücken, Abteilung IV, *Nuntiatur des Pallotto 1628–1630*. Ed. H. KIEWNING, vol. I–II. Berlin 1895–1897; NAD. *Nuntiaturen des Malatesta Baglioni, des Ciriaco Rocci und des Mario Filonardi. Sendung des P. Alessandro D'Alles (1634–1635)*. Eds. R. BECKER, M. NIEMEYER. Tübingen 2004; NAD. *Die Kölner Nuntiatur, Nuntius Pietro Francesco Montoro*, vol. VI/1–2, (1621 Juli – 1624 Oktober). Ed. K. JAITNER. München 1977; NAD. *Die Kölner Nuntiatur, Nuntius Pier Luigi Carafa*. Ed. J. WIJNHOFEN, vol. VII/1, (1624 Juni – 1627

dencja nuncjuszy rezydujących w Brukseli³⁷ wydana jako *Analecta Vaticano-Belgica* przez Lucienne van Meerbeek, Bernarda de Meestera i Wilfrida Bruleza³⁸. Fragmenty źródeł pojawiające się w pracy przytoczono w oryginalnym brzmieniu. Przekładu z języka włoskiego na język polski dokonałem samodzielnie.

Pomimo coraz wyraźniejszego zainteresowania historyków korespondencją papieską, stan badań nad relacjami polsko-papieskimi przedstawia się nader skromnie. Nieoceniony jest wkład, jaki do prac badawczych poświęconych tej tematyce wniósł Henryk Damian Wojtyska. Ten wybitny historyk zajmował się relacjami na linii Stolica Apostolska – Polska w XVI wieku. Owocem tych badań, oprócz trzech pierwszych tomów ANP, jest praca poświęcona genezie nuncjatury apostolskiej nad Wisłą, w której autor omówił również działalność pięciu nuncjuszy³⁹. Dla relacji polsko-papieskich w pierwszej połowie XVII wieku kluczowe znaczenie ma monografia Henryka Litwina, ukazująca politykę kolejnych papieży z uwypukleniem ich stosunku do Rzeczypospolitej⁴⁰. Dodatkowo autor pokusił się o nakreślenie głównych kierunków działań nuncjuszy rezydujących nad Wisłą we wspomnianym okresie oraz ich charakterystykę. Do grona prac ukazujących wzajemne relacje polsko-papieskie w XVII wieku należy zaliczyć pracę Wojciecha Tygielskiego, stanowiącą studium problemu obiegu informacji w strukturach papieskiej służby dyplomatycznej⁴¹, a także dwie monografie poświęcone konkretnym nuncjuszom, autorstwa Tadeusza Fitycha⁴² oraz Teresy Chynczewskiej-Hennel⁴³.

Całość opracowań dotyczących relacji na linii Warszawa-Rzym uzupełniają artykuły, spośród których dla tematu poniższej pracy istotne znaczenie mają publikacje Zofii Sułowskiej⁴⁴, Jerzego Pietrzaka⁴⁵ oraz Włodzimierza Kaczorowskiego⁴⁶. W przy-

---

August). München, Paderborn 1980; vol. VII/2, (1627 September – 1630 Dezember), Paderborn 1989; vol. VII/3, (1631 Januar – 1632 Dezember), Paderborn 1995; vol. VII/4, (1633 Januar – 1634 November mit Nachträgen), Paderborn 1995. Na temat historii edycji NAD zob. G. LUTZ: *Die Nuntiaturreportagen und ihre Edition*. W: *Die Deutsche Historische Institut in Rom 1888–1988*. Red. R. ELZE, A. ESCH. Tübingen 1990, s. 87–121.

37 Rys historyczny nuncjatury brukselskiej przedstawił R. VERMEIR: *La nunciatura de Flandes en las primeras décadas de su existencia (1594/6–1634)*. W: *Centros de poder italianos en la Monarquía Hispánica (s. XV–XVIII)*. Eds. J. MARTÍNEZ MILLÁN, M. RIVERO RODRÍGUEZ. Madrid 2010, s. 331–350.

38 *Analecta Vaticano-Belgica* [dalej – AVB], *Correspondance du nonce Giovanni-Francesco Guidi di Bagno (1621–1627)*. Ed. B. DE MEESTER. Bruxelles, Rome 1938; AVB, *Correspondance du nonce Fabio de Lagonissa Archevêque de Conza (1627–1634)*. Ed. L. VAN MEERBEECK. Bruxelles, Rome 1966; AVB, *Correspondance de Richard Pauli-Stravius (1634–1642)*. Ed. W. BRULEZ. Bruxelles, Rome 1955.

39 H. D. WOJTYSKA: *Papieżstwo – Polska 1548–1563. Dyplomacja*. Lublin 1977.

40 H. LITWIN: *Chwała Północy...*

41 W. TYGIELSKI: *Z Rzymu do Rzeczypospolitej. Studia z dziejów nuncjatury apostolskiej w Polsce, XVI–XVII w.* Warszawa 1992.

42 T. FITYCH: *Struktura i funkcjonowanie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego 1622–1627*. Opole 2005.

43 T. CHYNCZEWSKA-HENNEL: *Nuncjusz i król...*

44 Z. SUŁOWSKA: *Działalność nuncjusza Viscontiego...*

45 J. PIETRZAK: *Nuncjusz Cosmas...*

46 W. KACZOROWSKI: *Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec elekcji królewicza Władysława „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 29 (1984), s. 155–166.*

padku każdego z wymienionych artykułów pewne zastrzeżenia budzi fakt, że ich autorzy nie bazowali na oryginalnych listach, a jedynie na regestach znajdujących się w „Tekach rzymskich”. Cennym uzupełnieniem są także prace poświęcone relacjom Polski z innymi państwami europejskimi, monografie dotyczące wojny trzydziestoletniej oraz konfliktów prowadzonych przez Rzeczypospolitą, jak również biografie głównych aktorów gry dyplomatycznej – papieża, monarchów europejskich, polityków i przywódców.

Poniższa monografia w założeniu powinna stanowić nowe, oparte na dogłębnej analizie materiału źródłowego opracowanie, ukazujące stosunek Stolicy Apostolskiej do polskiej polityki zagranicznej na szerokim tle międzynarodowym, obejmującym lata 1623–1635, a więc okres obfitujący w liczne konflikty zbrojne, rodzące się koncepcje polityczne i zawaolowaną politykę państw pośrednio lub bezpośrednio zaangażowanych w wojnę trzydziestoletnią. Praca ta nie jest całościową historią relacji polsko-papieskich z lat 1623–1635. To próba zmierzenia się z tym tematem, zawierająca propozycje odpowiedzi na pytania wymagające długotrwałych badań historycznych. Mam nadzieję, że tezy zawarte w rozprawie mogą stanowić istotny przyczynek do dalszych badań i dyskusji nad historią wojny trzydziestoletniej oraz rolą Rzeczypospolitej Obojga Narodów w tym konflikcie, jak również nad stosunkami politycznymi między państwem polsko-litewskim a Stolicą Apostolską.

Kończąc wstępne rozważania, pragnę serdecznie podziękować osobom, których cenne uwagi wpłynęły na ostateczny kształt pracy: w pierwszej kolejności mojemu Mistrzowi – prof. Ryszardowi Skowronowi, oraz prof. Teresie Chynczewskiej-Hennel, dr hab. Aleksandrze Skrzypietz – recenzentkom dysertacji, ponadto za wszelkie formy pomocy i życzliwości dziękuję dr. hab. Henrykowi Litwinowi, dr Aleksandrze Barwickiej-Makuli, dr. Przemysławowi Gawronowi, dr. Zbigniewowi Hundertowi oraz mgr. Michałowi Paradowskiemu.

Powstanie pracy było możliwe dzięki stypendium przyznanemu mi przez Fundację Lanckorońskich, której również składam sedeczne podziękowania.